

ISSN2464-0344

Res novae

Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science

Matic Kocjančič

»KOT ANTIGONA SMO VRGLI PRST«.

MIT O ANTIGONI V SLOVENSKI IZSELJENSKI LITERaturi

Simon Malmenvall

ZGODNJI KARTUZIJANI: ZGODOVINSKI IN DUHOVNI KONTEKST

Jakob Piletič

GLORIA BEATISSIMÆ VIRGINIS MARIE:

OSMA HOMILIJA SVETEGA AMADEJA LOZANSKEGA

IN MENIŠKA HOMILETIKA ZGODNJE SHOLASTIKE

Andrej Lažeta

VERske RESNICE – ZAKLAD VERE

Anton Stres

OD LAICIZMA K LAIČNOSTI

Fakulteta za pravo in poslovne vede, Katoliški inštitut
Faculty of Law and Business Studies, Catholic Institute

LETNIK 7 • 2022 • ŠTEVILKA 2

Res novae

Res novae: revija za celovito znanost

Izdajatelj in založnik:

Fakulteta za pravo in poslovne vede, Katoliški inštitut

Naslov uredništva:

Res novae, Krekov trg 1, 1000 Ljubljana

Odgovorni urednik:

Andrej Naglič

Glavni urednik:

Simon Malmenvall

Spletni naslov:

<http://www.katoliski-institut.si/sl/raziskovanje/res-novae>

E-pošta:

simon.malmenvall@kat-inst.si

Uredniški odbor:

Matic Batič (Študijski center za narodno spravo, Ljubljana, Slovenija), Philip Booth (Institute of Economic Affairs, London, Velika Britanija), Andres Fink (Pontificia Universidad Católica Argentina, Facultad de Ciencias Sociales, Buenos Aires, Argentina), Aleksandra Kostić Tmušić (Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica, Srbija/Kosovo), Aleksej Martinjuk (Respublikanski inštitut višje šole, Minsk, Belorusija), José Ignacio Murillo (Universidad de Navarra, Instituto Cultura y Sociedad, Pamplona, Španija), Aniko Noemi Turi (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija), Mitja Steinbacher (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija), Anton Stres (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija), Zoran Vaupot (Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede, Ljubljana, Slovenija).

Leto izida: 2022

Tisk:

Primitus d. o. o., Ljubljana

Oblikovanje in prelom:

Breda Sturm

Naklada:

150 izvodov

Letna naročnina:

28€ (Slovenija), 40€ (Evropa), 57\$ (ostalo navadno),

66\$ (ostalo prednostno)

ISSN (tiskana verzija): 2464-0344

ISSN (elektronska verzija): 2464-0352

Res novae

Revija za celovito znanost
Journal for Integrated Science

SPIRITUS
AUTEM
VIVIFICAT

LETNIK 7 • 2022 • ŠTEVILKA 2

Vsebina

Matic Kocijančič

»Kot Antigona smo vrgli prst«.
Mit o Antigoni v slovenski izseljenski literaturi

7

Simon Malmenvall

Zgodnji kartuzijani: zgodovinski in duhovni kontekst

25

Jakob Piletič

Gloria Beatissimæ Virginis Mariæ:
osma homilija svetega Amadeja Lozanskega
in meniška homiletika zgodnje sholastike

46

Andrej Lažeta

Verske resnice – zaklad vere

69

Anton Stres

Od laicizma k laičnosti

96

UDK: 82"653":27-312.47
1.02 pregledni znanstveni članek

Jakob Piletič

diplomirani klasični filolog, magister teologije
(Župnija Metlika)

***Gloria Beatissimæ Virginis Mariæ:* osma homilija svetega Amadeja Lozanskega in meniška homiletika zgodnje sholastike**

Izvleček: Sveti Amadej Lozanski, meniški avtor visokega srednjega veka, je v izročilu latinske Cerkve zapisan zlasti zaradi svojih osmih homilij, v katerih opeva kreposti, življenje in končno slavo Blažene Device Marije. Homilije imajo kljub navidezno lahkotnemu slogu preišljeno notranjo zgradbo, pri čemer je njihova vsebina prilagojena posameznim obdobjem liturgičnega leta in kjer lahko prepoznavamo prve nastavke sholastičnega mišljenja, kar jasno nakazuje subliminarna rdeča nit homilij – sedmero darov Svetega Duha, kakor se izražajo v življenju Blažene Device Marije. Njegove homilije so torej pomembne tudi z literarno kritičnega vidika, saj predstavljajo izvirni prehod med strogo eksegetsko homiletiko, kakršna je značilna zlasti za patristične avtorje, in kasnejšo sholastično tradicijo. Homilije so obenem dragocen vir razumevanja in čaščenja Blažene Device Marije v visokem srednjem veku.

Ključne besede: Blažena Devica Marija, Amadej Lozanski, visoki srednji vek, sholastika, mariologija, homiletika, menišstvo

Gloria Beatissimæ Virginis Mariæ:
Eight Homilies of Saint Amadeus of Lausanne
and Monastic Homiletics of Early Scholasticism

Abstract: Saint Amadeus of Lausanne, monastic author of the High Middle Ages, is generally regarded in the tradition of the Latin Church as the author of eight homilies in which he extols the virtues, life and ultimately the glory of the Blessed Virgin Mary. Despite the seemingly light-hearted style, these homilies have a well-thought-out internal structure, their content is adapted to individual periods of the liturgical year, and we can recognize in them the first extensions of scholastic thinking which is clearly indicated by the subliminal central theme of homilies – the Seven Gifts of the Holy Spirit. His homilies are therefore also important from a literary critical point of view as they represent an original transition between strictly exegetical homiletics, as is especially characteristic of patristic authors, and the later scholastic tradition. Homilies are at the same time a valuable source of understanding and ways of veneration of the Blessed Virgin Mary in the High Middle Ages.

Key words: Blessed Virgin Mary, Amadeus of Lausanne, High Middle Ages, scholasticism, homiletics, monasticism

Uvod

Sveti Amadej Lozanski (1110-1159) je v slovenskem kulturnem prostoru docela nepoznan meniški avtor visokega srednjega veka. Njegovih osmero homilij so pogosto prepisovali in ponatiskovali, bile so pogosto preišljevanje, redkeje pridigane, a gotovo močno prisotne po latinskih samostanih širom Evrope. V pričujočem prispevku želimo osvetliti njegovo podobo in zlasti opozoriti na zadnjo izmed njegovih osmih ohranjenih marijanskih homilij. Tako bomo sprva orisali kontekst življenja in delovanja svetniškega opata in škofa, nadaljevali s predstavitvijo ohranjenih rokopisov in sploh orisom širšega pomena njegovega dela v kasnejši meniški tradiciji, nato spregovorili o meniškem zgodnjem sholastičnem slogu homilij, ki ga lahko prepoznavamo v njegovem pisanju, ter zaključili s krajšim, a zato toliko bolj slikovitim odlomkom njegove osme homilije – o slavi Preblažene Device Marije. S tem delom želimo v slovenskem prostoru prvič predstaviti homiletični *exemplum* visokega srednjega veka, kjer se v notranjosti že kaže jasna sholastična struktura, četudi je njegov narativni slog obenem razmeroma preprost in nezahteven. Tako želimo dokazati, da kljub razvoju in sholastičnim vplivom ostaja zvest lastni homiletični, to je meniški eksegetski tradiciji.

***Beatus Amedeus peccator Lausannensis vocatus episcopus*¹**

V 11. stoletju je dotlej skoraj zključno benediktinsko menišstvo doživelo veliko krizo. Minilo je prvo viharo obdobje

1 Tak naj bi bil prvoten napis na njegovem grobu in tudi njegov značilen podpis v mnogih dokumentih in navajata Gian Franco Schubiger in Michel Maret. (1999, 48–50)

latinskega sveta po razpadu rimskega cesarstva in več kot pol tisočletja od delovanja očeta zahodnega meništvaja svetega Benedikta (480–547) ter njegove *Regule*, ki je za vedno spremenila strukturo in mišljenje evropskega človeka ter dokončno izoblikovala pojmovanje meništvaja na latinskem Zahodu. Benediktinci so zaradi pogosto pretirano dolge in slovesne liturgije ob razkošnih cerkvah in politični moči začeli pozabljati na prvotno strogost *Regule* in namen meniškega življenja v radikalnem posnemanju Kristusa. Kot primer takšnega izumetničenega benediktinskega *modus vivendi* velja spomniti na svoj čas evropsko duhovno, kulturno in intelektualno središče, clunyjsko opatijo v Burgundiji z njenimi tisoč petstotimi podružnicami, ki so jo, »čeprav uspešno kot reformno gibanje /... /, pričeli kritizirati zavoljo liturgične grandioznosti, prebogato členjene cerkvene arhitekture, bogate okrasitve ter vedno daljšega bogoslužja, ki je nadomeščalo ročno delo menihov«. (Sellner 2008, 229)

Žalostno stanje in neuspešne reforme so nekaj menihov pod vodstvom svetega Roberta iz Molesma, Alberika in Štefana Hardinga leta 1098 nagnile, da so se ločili od slovitnega samostana in se naselili v samotni francoski dolini, kjer so ustanovili opatijo Citeaux, da bi tam obnovili prvotno meništvajo po Benediktovi *Reguli* v vsej čistosti, strogosti in idealih – *ad apicem litteræ*. Tja je kasneje skupaj s tridesetimi tovariši vstopil tudi sveti Bernard (1080–1153), ki se je že leta 1115 skupaj z dvanajstimi menihi naselil v odmaknjenem Clairvauxu. Od tam pa je izšla morda največja reforma zahodnega meništvaja doslej, ki je podobo Evrope docela prenovila. Gradnja samostanov na odmaknjenih krajih po zgledu prvih puščavnikov, tihota, študij – vedno v zvestobi izročilu, cerkvenim očetom in učiteljstvu – ter molitev ob obujenih

idealih ubožstva, ročnega dela in bratske ljubezni pa so privlačili množice mladeničev vseh stanov in vseh rodov.

Z razcvetom meništvja in ustanavljanjem samostanov širom latinskega sveta pa sta tesno povezana tudi ustanavljanje univerz in gradnja prvih gotških katedral, ki so bile nekakšne znanilke novega časa in nove civilizacije, usmerjene visoko navzgor, v nebo in k Bogu. Stereotipno temačni srednji vek je tako s svojimi novoustanovljenimi univerzami in samostani ter gotškimi katedralami resnični *impetus* evropske civilizacije. Zanos kristjanov je bil podoben tistemu, ki smo mu priča konec 4. stoletja. Ves svet je namreč hotel (p)ostati goreče krščanski, Kristusov in lahko bi dejali – vsaj v neki meri – tudi meniški. Tako 12. stoletje upravičeno imenujemo *sæculum Cisterciense*.

Bernardova *Carta caritatis* je postala poslednje dopolnilo k Benediktovi *Reguli*. Vse njegovo življenje in delo je bilo tako osrediščeno na eno samo biblično vrstico: *Deus caritas est*. (1 Jn 4,8) Meništvjo s svetim Bernardom ni bilo več le *Dominici schola servitii*, kakor ga je opredelil oče Benedikt, marveč še več – *schola caritatis*. Edini *finis* menihovega življenja sta torej *quærere Deum* in končno večno življenje. Takšnega idealiziranega *modus vivendi* – *modus sanctificandi*, polnega zanosa in gorečnosti za Boga in duše, je bil v polnosti deležen tudi sveti Amadej kot učenec svetega Bernarda. Tako lažje razumemo njegova meniška izhodišča, trdno zakoreninjena v bogoljubnih in bogoslovnih besedilih, in njegovo veliko ljubezen do Blažene Device Marije, ki je bila lastna tudi njegovemu učitelju.

Čeprav pri svetem Benediktu ne najdemo eksplicitnih omemb posebne marijanske pobožnosti, pa lahko o njeni

realni prisotnosti in tako rekoč središčni vlogi toliko zanesljiveje sklepamo na podlagi bogate marijanske proprialne liturgije, ki so jo v benediktinskih opatijah negovali od samega začetka reda. Blažena Devica Marija je v svoji popolni čistosti, ponižni pokorščini in v osrediščenosti na Kristusa prototip in udejanjenje meniškega življenja, o čemer že pričajo pobožnosti puščavskih očetov iz sredine 5. stoletja.

Amadej je bil najverjetneje rojen 28. januarja leta 1110 v plemiški družini na gradu Chatte, v dofinejski pokrajini (Auvergne–Rona–Alpe) v jugovzhodni Franciji ob meji z današnjo Švico. Njegov oče Amadej Clermontski starejši (um. 1140) je po smrti žene Petronile skupaj svojimi šestnajstimi tovariši in vazali leta 1119 vstopil k benediktincem v samostan Bonnevaux. Seboj je vzel tudi svojega tedaj še ne desetletnega sina Amadeja, ki je bil v samostanu deležen dobre vzgoje in izobrazbe. Že čez dve leti, leta 1121, je šolanje nadaljeval v sloviti opatiji Cluny, kjer je ostal do leta 1125. Po nekaj mesečni poskusni vojaški službi na dvoru Henrika V. (1081–1125), cesarja Svetega rimskega cesarstva, je spoznal, da vojaška kariera ni zanj. Po lastni želji in na veliko veselje svojega očeta Amadeja, tedaj že slovesnega benediktinskega profesa v Bonnevauxu, je leta 1125 vstopil med cistercijane v Clairvaux.

Sveti Amadej je postal učenec svetega Bernarda in eden njegovih najtesnejših sodelavcev ter najzvestejših duhovnih sinov. Osnovno izobrazbo je torej že dobil pri benediktincih v Bonnevauxu in Clunyju,² redovno formacijo v duhu cistercijanskih reform pa pod vodstvom svetega Bernarda v

2 Glede slovite opatije v Clunyju in potrebnosti reform ter začetkih novega prenovitvenega cistercijanskega reda velja omeniti in kot uvodno študijo priporočiti knjigo Ursmer Berlière. (1924).

Clairvauxu. Kot mlad menih se je odlikoval v strogem zasledovanju meniških idealov, askezi, molitvi, ponižnosti in zlasti prisrčnem zaupanju v Božjo Mater Marijo.

Sveti Bernard je mladega Amadeja leta 1139 poslal za prvega opata v Hautecombe. Opatija v Hautecombu³ je v valu meniške reforme sprva postala podružnica (filiala) reformne opatije, četudi je bila na odročnem in nedostopnem kraju sredi Savojskih Alp ustanovljena že pred letom 1121. Mlada podružnica je ob prihodu novega opata imela že blizu dvesto menihov. Zavaljo utesnjenosti in razmaha meniške prakse je novi svetniški opat Amadej opatijo preselil in na novo pozidal na bregu jezera Bourget ter si tako pridobil velik ugled. Njegov ugled in očitna svetost v meniški askezi sta duhovščino in ljudstvo nagnila, da sta ga leta 1144, ko se je škofovski službi odpovedal škof Guy de Maligny, soglasno izvolili za škofa v Lozani.

Sveti opat samote nikakor ni hotel zapustiti in je »močno navezan na monastično življenje /... /, sprva skušal škofovstvo zavrniti, vendar pa ga je, potem ko je posredoval papež Lucij II. [1079–1145], končno sprejel« (Gambero 2000, 155) in bil tako januarja leta 1145 posvečen v škofa. Kljub veliki cerkveni in posvetni vlogi je ostal najprej vedno menih, nato skrben škof, z velikim posluhom za revne, ki je bil blizu svojim duhovnikom, dober upravitelj premoženja, pravičen razsodnik in predvsem »vdani služabnik prečiste Device«. (Comte 1877, 80)

3 Dober in obširen zgodovinsko-umetniški opis ponuja monografija Josepha Jacquemouda. (1843)

Sveti meniški škof je umrl 27. avgusta leta 1159 v Lozani. Njegove relikvije so potem, ko je katedrala v Lozani postala protestantska, prenesli v kapelo fribourškega škofa. Njegovo čaščenje je doživelo razmah zlasti pod svetim papežem Pijem X., ki ga je leta 1903 tudi razglasil za svetnika in za njegov god v vesoljni Cerkvi dokončno določil njegov *dies natalis* za večnost – 27. avgust.

Zgodnje sholastične meniške homilije in sveti Amadej

Osmero homilij svetega Amadeja »odraža atmosfero marijanske pobožnosti, ki smo ji priča po cistercijanskih samostanih njegovega časa«. (Gambero 2000, 155) Poleg nekaj pisem dvomljive pristnosti je ohranjenih le osmero Amadejevih besedil, ki jih uvrščamo med homilije, saj se, četudi bogate z bibličnimi aluzijami, odmikajo od stroge razlage svetopisemskih besedil in se posvečajo zlasti opevanju slave Blažene Device Marije, kakor v eni izmed homilij zapiše tudi sam Amadej. Homilije bi lahko spričo nastanka uvrščali med dela zgodnje sholastične teologije, a to niso ne po sistematiki, ne po metodi in ne po stilu. Gre torej za meniške homilije, ki pa se že oddaljujejo od ustaljenih smernic meniške homiletike in se združujejo s tedaj modernimi dialektičnimi prvini.

Čeprav jasnega razločka med *sermo* in *homilia* ni, lahko vseeno razlikujemo med tema dvema tipoma govorov, kar zasledimo že pri svetem Hieronimu, ki razlikuje med *λόγος* (lat. *sermo*) in *ὁμιλία* (lat. *homilia*), pri čemer slednjo razume zlasti kot komentar bibličnega besedila, ki še ni urejena v nekakšen govor; to kasneje razumejo kot *expositio*, *homilia* pa prevzame bolj spodbujajoč značaj. *Sermo* je torej ozko razumljena kot sestavni del bogoslužja in je torej po svoji

vsebinsi omejena na razlago bibličnih besedil, uporabljenih pri liturgiji ali pa na razlago liturgije same v povezavi s praznovanjem, ki je lastno specifičnemu bogoslužnemu dnevu. Homilijo gre razumevati širše, saj je glede vsebine manj določena, bolj svobodna in je primerna zlasti za neliturgične priložnosti ter podajanje morale in učenja, to je veronauka ali kateheze, kot je bilo to v navadi ob nedeljah in praznikih popoldan, na romanjih in ob drugih pobožnostih.⁴

Kakor pojasnjuje Leclercq (2011, 223–237), je pridiga najbolj razširjena književna zvrst. Pridiganje je zlasti s clunnyjskimi reformami dobilo pomembno mesto v meniškem dnevnem redu, tako so zlasti pomembni komentarji, ki so se brali oz. izoblikovali ob *lectio divina* po patrističnih vzorih in ob razlagi *Regule* v kapitlju, ter *collationes* – nekakšni nagovori ob sklepu dnevnega dela. Pridige so bile sprva na neki način izrazito pastoralne narave in smo šele s pridigami svetega Bernarda priča tudi teološkim homilijam, ki so služile poučevanju o verskih resnicah.⁵ Z uveljavitvijo te zvrsti smo priča tudi vse bogatejšim *figuræ verborum et sententiarum* oz. *colores rhetorici*. V drugi polovici 12. stoletja s ponovno uveljavitvijo dialektike so pridige oz. homilije deležne »strokovnjaške« preobrazbe po načelih *artis prædicandi*. Homilije svetega Amadeja tako predstavljajo poslednje mojstrovine meniškega pridigerskega žanra v vsej svojem blesku in pastoralni vnemi, kljub temu da pri njem že opazimo prve dialektične oz. sholastične nastavke kasnejših obdobj.

4 Obširneje o *ars prædicandi* v obširni študiji Nicole Beriou in Franco Morenzoni. (2008)

5 Na tem mestu velja opozoriti na slovite homilije svetega Bernarda in med njimi najprej štiri homilije *De laudibus Virginis Matris* (seu *super Missus est*), ki so vsekakor trdna podlaga tudi homilij svetega Amadeja, pri čemer velja omeniti odlično kritično izdajo del Bernarda iz Clairvauxa. (Leclercq et al. 1957–1977)

Vsaka izmed osmih homilij je nekakšen samostojen teološki traktat o resnicah in skrivnosti Blažene Device Marije. Comte navaja M. Grémauda, ki je homilije opisal rekoč: »Če te homilije že ne morejo biti primerjane z mojstroviniami prvih cerkvenih očetov, pa vsekakor ne zaostajajo za [deli] avtorjev svojega časa ne po odličnosti, ne po pobožnosti svojih misli, ne po umetnosti in ne po mehkobi sloga. Res je, izražajo pomanjkljivosti svojega stoletja in bi si tako morda želeli več preprostosti in manj brodenja med različnimi idejami in njihovimi izrazi. Kljub tem pomanjkljivostim pa so bile pogosto ponatisnjene.« (1877, 81)

Ohranjene imamo tri rokopise Amadejevih homilij:

(i) Prvi ohranjen rokopis je L 303 [F] iz cistercijske opatije Hauterive iz 13. stoletja in ga danes hrani Bibliothèque cantonale de Fribourg v Švici. Rokopis sestavlja Amadejevo pastoralno pismo, osmero homilij in zbirka enainpetdesetih pridig še nekega drugega opata.

(ii) Drugi rokopis [A] brez oznake hrani Biblioteca Capitolare del Duomo di Aosta v Italiji iz 15. stol. in je neodvisen od prvega.

(iii) Tretji rokopis je L 125, lozanski brevir, ki ga zopet hrani fribourška Bibliothèque cantonale in je prav tako datiran v 15. stol. V njem sta ohranjeni le prvi dve homiliji in del tretje, obenem pa razen spregledljivih ortografskih napak ne odstopa od prvega rokopisa.⁶

Humanist Gervasus Sopherus je homilije prvič natisnil [*editio princeps*] v Bazlu leta 1517. Zdi se, da je besedilo neodvisno od

6 Podrobnejšo študijo o vseh treh rokopisih najdemo v SCh 72, 46–48 ter v Anselm Dimier. (1949)

ohranjenih rokopisov in je urednik črpal iz nekega tretjega vira, a vendar ne smemo spregledati, da je »kot dober humanist Sopherus velikodušno popravil latinščino 12. stoletja«. (SCh 72, 48)

Naslednjo, a močno popravljeno različico v Antwerpnu in Saint-Omerju leta 1613 natisne Richard Gibbons, ki homilijam doda tudi vsebinske naslove.

Trapist p. Anselm Dimier (1949, 235) v svojih delih sistematično predstavi tudi vse nadaljnje (pomembnejše) izdaje:

- i. *Magna Bibliotheca Patrum*, Köln, 1618–1622, zv. XV.
- ii. Combefis, *Bibliotheca Patrum Concionatoria*, Pariz, 1628, zv. VI in VII.
- iii. Raynaud, *Heptas præsulum Christiana*, Lyon, 1633; Pariz, 1639; Lyon 1652; Pariz, 1661, 1671–1672.
- iv. Alva y Astorga, *Bibliotheca Virginalis*, Madrid, 1648, zv. I.
- v. *Bibliotheca Maxima Veterum Patrum*, Lyon, 1677, zv. XX.
- vi. Migne, *Patrologia Latina*, 1855, zv. CLXXXVIII.
- vii. Migne, *Summa aurea de Laudibus B. M. V.*, 1866, zv. VI.

Zadnja, dvojezična latinsko-francoska kritična izdaja pa je izšla v 72. zvezku zbirke Sources Chrétienues pri Les Éditions du CERF v Lyonu leta 1960.

Amadejeva teološka misel

Lozanski škof sveti Amadej prav v vsaki besedi in misli izraža svoj meniški izvor in taka je tudi njegova teologija – ne sholastična, pač pa monastična.⁷ V čem je torej razlika?

Resnična katoliška teologija v iskanju Resnice nikoli ne ločuje med spoznanjem in ljubeznijo do Boga. Vendar pa sholastika na eni strani ceni spoznanje samo na sebi, pri čemer je torej *quæstio* dobra sama na sebi, če je le pravilno postavljena. Monastična teologija na drugi strani v ospredje postavlja iskanje resnice v poti molitve in končni *unitas cum Christo*, pri čemer je torej *quæstio* na mestu le, če služi edinemu potrebnemu, kar nas vodi globlje k Resnici, v intimnejše združenje z Resnico, s Kristusom samim.

Amadej noče podajati nikakršnih globokoumnih teoloških traktatov, niti mu svojih homilij ne uspe govorniško izpiliti ali jih znanstveno-kritično obdelati, kar končno tudi ni njegov namen. Kakor jasno pravi v svoji drugi homiliji, je njegov namen en sam, in sicer, da *Deo annuente, beatissimae Virginis laudes exorsi sumus*.⁸ Slava oz. čast Device Marije so torej njegov edini namen in cilj, ki ga hoče doseči s temi homilijami.

»Zavzeto češčenje Matere Božje je posebna značilnost cistercijanskega reda. Kaže se v slovesnem obhajanju Marijinih praznikov, v vsakdanjem spominjanju Matere Božje pri hvalnicah in večernicah, v zidanju Mariji posvečenih

7 Izčrpnjše razlikovanje med sholastično in meniško metodo ter literaturo ponuja članek Ceslas Spicq. (1944, 59–67)

8 »Ko smo ozanjali Boga, dajali hvalo preblaženi Devici.«

cerkva in kapel ter v postavljanju njej posvečenih oltarjev. Vsi cistercijanski samostani in njihove redovne cerkve so redno posvečeni Materi Božji« (Nadrah 2013, 41), tako tudi kraljevo-opatijska cerkev v Hautecombu, katere prvi opat je bil ravno sveti Amadej.

Kolikor bolj bo v svojih poslušalcih in bralcih spodbudil gorečnost in ljubezen do Preblažene Device Marije, toliko bolj bo v njih zanetil ljubezen do Kristusa, kar pa jih lahko končno vodi do tesnejše in globlje povezanosti z Bogom, kar se izpolnjuje v *visio beatifica et participatio in vita intima sanctissimæ Trinitatis*. Na nekem mestu to dobro ubesedi slovit benediktinec Jean Leclercq (1911–1993), ko pravi, da gre v meništvu in meniški teologiji najprej za *théologie admirative* in pri čemer torej ne gre za *credo, ut intellegam*, pač pa za *credo ut experiar*. (SCh 72, 16–18)

Kakor sam omeni v šesti homiliji (*præfata Ecclesie Testamenta perfectis innotescunt eloquiis, ut pro sensuum capacitate alios historica superfacie nutriant, et alios morali suavitate instruant, alios mystica intelligentia ad alta sostollant*), tudi sam sledi Hieronimovi metodi⁹ triplastnega branja Svetega pisma, ki zajema zgodovinsko, moralno in mistično branje. V svojih homilijah prve dve ravni uporablja zgolj kolikor je nujno potrebno, da prodre do tretje – mistične, ki je za notranje življenje in krepitev duha končno edino potrebna. Sveto pismo je pri njem sicer res temelj in izhodišče, a njegove homilije ne gre uvrščati na področje meniške znanstvene

9 Hieronim, *Epistula 120,12* (PL 22,1005): *Triplex in corde nostro descriptio et regula Scripturarum est. Prima, ut intellegamus eas juxta historiam. Secunda, juxta typologiam. Tertia, juxta intelligentiam spiritualem*. Podobno razumevanje najdemo tudi pri Abelardu, pri svetem Bernardu, svetem Ælredu itd.

eksegeze, kot denimo dela slovitega benediktinca Hervéja iz Bourg-Dieuja (ok. 1080–1150) ali cistercijana Nicolasa Maniacutia (12. stoletje), temveč Pismo rabi bolj v smislu sholastične metode – *auctoritatis*, ki smiselno potrjuje njegovo razmišljanje, pri tem pa se v večji meri opira na psalme in Visoko pesem.

V njegovem slogu gre čutiti, da mestoma želi močno posnemati svojega učitelja Bernarda v njegovi »ritmičnosti, prilagodljivosti in izpopolnjenosti«. (SCh 1972, 12) Prav tako pri temah in motivih (*Homilia* II, 167; *Homilia* IV, 195; *Homilia* VIII, 25–26) najdemo mnogo reminiscenc na dela temeljnih cerkvenih očetov, npr. zadrževanje solz pri sveti Ambrožu (340–397)¹⁰ ali *juxta positio Maria – Eva* ter primerjavo *Maria – Stella maris* pri svetem Bernardu. Tudi pri svetem Amadeju je močno prisoten tovrsten panegiričen slog, kar opazimo zlasti pri premišljevanju o Marijini nebeški slavi. Ta premišljevanja duha bralcev oz. poslušalcev dvigajo k premišljevanju in motrenju njene slave, ki je posledica njenih ne le zemeljskih zaslug, ker je porodila Zveličarja, marveč zlasti tega, da je v svoji človeškosti obrodila sadove odrešenja.

Homilije svetega Amadeja so v teološkem pogledu pomembne zlasti zaradi utemeljitve dogme oz. verovanja v Marijino vnebovzetje, kar je prepoznal tudi častitljivi božji služabnik papež Pij XII. (1876–1958), ko ga je na več mestih citiral v svoji apostolski konstituciji *Munificentissimus Deus*, s katero je razglasil dogmo o Marijinem vnebovzetju leta 1950.

¹⁰ Tu je na mestu primerjava z naslednjima besediloma: Ambrož, *De oblitu Valentiani consolatio* 39 (PL 16.1371); Amadej, *Homilia* V, 265.

Od druge homilije dalje Amadej svoje homilije utemeljuje na temelju sedmerih darov Svetega Duha, nanašajoč se na Iz 11,2. (SCh 1972, 10–11) Kljub navidezni lahkotnosti pri pisanju pa je struktura njegovih homilij jasna in sistematična ter tako predstavlja nekakšen *itinerarium spirituale*, kakršne najdemo denimo tudi pri sveti Elredu Rievalske (1110–1167).

S prvo homilijo – *De fructibus floribusque Beatæ Mariæ Virginis* – želi sveti Amadej svoje poslušalce navdušiti nad častmi in slavo Blažene Device Marije, torej služi kot nekakšen uvod. Lozanški škof v tej homiliji pokaže, kako Stara zaveza že napoveduje Marijine skrivnosti, ki se udejanijo v Novi zavezi. *Flores* so namreč prerokbe Stare zaveze in *fructus* njihovi sadovi in izpolnitve, sadovi, izpolnjeni v Novi zavezi.

V drugi homiliji – *De ornamentis Beatæ Mariæ Virginis* – je govora zlasti o opravičenosti Device Marije, ki temelji na daru strahu božjega – *iustificatio procedit ex timore Dei*. (II, 37) Aostski rokopis iz 15. stoletja jo umešča v branje v času adventa.¹¹

Tretja homilija – *De incarnatione Christi et conceptione virginali* – obravnava zlasti učlovečenje božjega Sina ter deviško spočetje, ki ga sveti Amadej utemeljuje na polnosti daru pobožnosti (*pietas*). Rokopis iz Aoste jo priporoča v premišljevanje zlasti v času med božičem in praznikom Marijinega očiščevanja (danes praznikom Gospodovega darovanja ali svečnico).¹²

11 *Ista homilia bene congruit ut legatur in adventu, quia loquitur de conceptione filii. A*

12 *Ista homilia legatur a Nativitate ad Purificationem. A*

Četrta homilija – *De puerperio Beatæ Mariæ Virginis vel de nativitate Christi* – je osrediščena na porod in rojstvo Kristusa, kar sveti Amadej poveže z darom vednosti (*scientia*). Kristusovo rojstvo je tako predstavljeno kot vir vednosti za svet in se v branje priporoča zlasti v postnem času.¹³

Peta homilija – *De martyrio Beatæ Mariæ Virginis* –, ki jo rokopis iz Aoste priporoča v branje v velikonočnem času,¹⁴ je osrediščena na dar moči (*fortitudo*), ki se v Mariji v polnosti razodeva zlasti v sotrpjenju pod križem.

Šesta homilija – *De exultatione Beatæ Mariæ Virginis in Resurrectione* – opeva zlasti Marijino radost in uresničenje upanja v Kristusovem vstajenju na temelju daru (na)sveta (*consilii*). Redaktor iz 15. stoletja to homilijo umesti v branje v drugem delu velikonočnega časa oz. zlasti na praznik Marijinega vnebovzetja.¹⁵

Sedma homilija – *De dormitione Beatæ Mariæ Virginis et de Assumptione eius* – se dotika Kristusovega vnebohoda, obravnava Marijino zaspanje oz. njeno vnebovzetje in je osrediščena na šesti dar Svetega Duha, dar razumnosti (*intellectus*). V rokopisu iz Aoste najdemo tudi pripis *de laudibus in genere*, kar pomeni, da je mogoče homilijo uporabiti ob kakršni koli priložnosti in ni vezana na nek določen liturgični čas, denimo ob sobotah. Šesta in sedma homilija sta zlasti pomembni, saj vsebujeta in potrjujeta že dodobra zakoreninjeno verovanje, da je bila Devica Marija z dušo in telesom vzeta v nebo, o čemer ni bilo že od apostolskih časov nikoli

13 *Ista homilia convenit ut legatur in quadragesima. A*

14 *Ista homilia optime convenit ut legatur tempore paschali usque ad Assumptionem. A*

15 *Ista loquitur de Assumptione. A*

dvoma v vzhodnem izročilu, latinski svet pa je to resnico od 7. stoletja s svetim papežem Sergijem I. (635–701) šele postopoma sprejemal. Prav to Amadejevo besedilo je častitljivi božji služabnik papež Pij XII. uporabil v buli *Munificentissimus Deus*, s katero je dokončno določil in v verovanje predlagal dogmo o Marijinem vnebovzetju 1. novembra 1950.

V zadnji, osmi homiliji – *De gloria Beatæ Mariæ Virginis* – se sveti Amadej osredotoči še na eshatološko razsežnost pri motrenju božje Matere Marije in njeno nebeško slavo. V njej lahko prepoznamo osrediščenost na dar modrosti (*sapientia*). Homilija nima nobenega pastoralno-mistagoškega priporočila glede njene uporabe.

**Prevod: *Stella Maris et victoriæ Mariæ, Homilia VIII,*
84–123¹⁶**

Unde Maria, id est maris stella,¹⁷ provido Dei consilio vocata est, ut nomine declararet, quod reipsa clarius manifestat. Nam ex

16 Latinsko besedilo navajamo po zadnji, latinsko-francoski kritični izdaji v zbirki *Sources Chrétiennes*, zv. 72, pri Les Éditions du CERF v Lyonu iz leta 1960. Navajana svetopisemska mesta v slovenskem prevodu so vzeta iz Slovenskega standardnega prevoda iz leta 1996.

17 Primerjavo Marije z morsko zvezdo najdemo že pri svetem Bernardu: *Respice stellam, voca Mariam.*« (Hom. II sup. *Missus est*, 17 (PL 183,70)) Zdi se, da se Amadej na tem mestu še bolj naslanja na Fulberta iz Chartresa (952–1028), ko pravi: *Oportet universos Christicolos, inter fluctus huius sæculi remigantes, attendere maris stellam hanc, id est Mariam. /... / Quod qui fecerit, non iactabitur vanæ gloriæ vento, nec frangetur scopulis adversorum, nec absorbebitur scyllæa voragine coluptatum, sed prospere veniet ad portum quietis æternæ.* (PL 141, 322A) Pravzaprav gre pri tem nazivu za nekakšno prepisovalno napako. Evzebij Cezarejski (ok. 260–339) v svojem delu *Onomasticon* (Περὶ τῶν

quo caelos cum filio suo regnatura conscendit, induta decore, induta pariter fortitudine, praecinxit se, mirabiles elationes maris solo nutu compescitura. Mare quippe praesentis saeculi navigantes, seque plena fide invocantes, a spiritu procellae et ventorum rabie eruit, eosque secum ovantes ad littus felicissimae patriae perducit. Dici non potest, carissimi, quoties¹⁻⁹ hi asperrimis scopulis naufragaturi offenderent, illi in syrtes pessimas non reversuri inciderent, hos Scyllea vorago hiatu horribili mergeret, illos Sirenarum cantus in exitium dulces detinerent, nisi stella maris, perpetua Virgo Maria, ope validissima obstitisset, suosque, iam fracto gubernaculo et rate conquassata, omni humano consilio destitutos, caelesti ducatu ad portum internae pacis applicandos eveheret.

Novis itaque triumphis, nova perditorum ereptione, novis populorum incrementis exsultans, gratulatur in Domino, nec contenta partis spoliis, sed humanae salutis cupida, hoste livido longius propulsato, alias atque alias sibi exuvias semper

τοπικῶν ὀνομάτων τῶν ἐν τῇ Θεῖᾳ Γραφῇ) namreč poskuša etimološko razložiti Marijino ime. Hebrejska različica imena Marija se glasi מִרְיָם (Miryam oz. Maryām), kar so Grki prevzeli kot *Μαριάμ* in kar predstavlja Evzebijev izhodišče. Evzebij je tako podal etimološko razlago, češ da gre za sestavljenko besed מַר /mar/ - morje in יָם /yām/ - kapljica, kapljica morja. Ko je torej Hieronim prevajal Evzebijev *Onomasticon* je njegovo etimološko razlago latiniziral kot *stilla maris* (stilla, æ F – kapljica). V kasnejših prepisih pa so zaradi podobnosti v latinščini *stilla* in *stella* pa tudi v hebrejščini מַר /mar/ – morje in glagola רָא /'or/ - sijati ter רָאָם /ma'or/ – zvezda napak prepisali ter Hieronimovo *stilla* spremenili v *stella*. Kanonizirano napako najdemo že pri svetem Venanciju Fortunatu (ok. 530–600) in njegovi himni *Ave maris stella*, vsekakor pa je bila ta napaka dokončno standardizirana od 7. stoletja dalje, ko jo najdemo v delu *Etymologiæ* svetega Izidorja Seviljskega (560–539) ter v množici drugih zgodnjerednjeveških besedilih in pesnitvah.

acquirit. Igitur in manu potenti et brachio excelso tyrannorum fines ingreditur, munitissima quaeque daemonum aggreditur, inferna sub pedibus suis faciens contremiscere, et principem mortis nimio terrore percussum resilire. Denique ipsa iubente, Behemot evomit praedam, quam in ventrem malitiae traiecerat, reiciens cum dolore, quam cum ingenti superbia detinebat. Surgunt lapsi; redeunt poenitentes. Peccator videbit et irascetur. Maxilla eius, hamo dominicae crucis perforata, reddidit liberos quos antea tenuit captivos, dentibus suis fremens et tabescens. Per matrem Filio, per Virginem reconciliantur Deo vitae dati, morti penitus subtracti.

Desiderium peccatorum peribit; desiderium vero B. Mariae perficitur, quando educuntur quotidie vinculati de lacu miseriae et de luto faecis, ut de peccati ergastulo at profundo iniquitatis, indulgentiae dono respirent in auras perennis libertatis. Sic illa colligit dispersos, revocat aversos, eruens eos qui ducuntur ad mortem, quosque trahi cernit ad supplicia liberare non cessat.

Po sklepu božje previdnosti je bila imenovana Marija, to je zvezda morja, da bi ime razodevalo, kar sama še jasneje izpričuje. Odkar se je namreč dvignila v nebesa, da bi kraljevala s svojim Sinom, odeta v sijaj, prav kakor tudi v mogočnost, se je opasala,¹⁸ da bi le z migljajem pomirila mogočne morske valove. Tiste pa, ki plujejo po morju tega veka in jo polni zaupanja kličejo, izpelje iz viharja in pobesnelih vetrov in jih zmagoslavno skupaj s seboj povede na obalo najbolj blažene domovine. Ne moremo izreči, najdražji, kolikokrat bi bili mornarji zadeli ob ostre skale ali nasedli na najhujših sipinah, od koder se ni moč povrniti, ali bi jih v grozovitem

18 Ps 92(93),1: »Gospod kraljuje, oblečen v veličastvo, Gospod je oblečen v moč, opasal se je, zares, trden je svet, ne bo omahnil.«

in hlastajočem vrtincu pogoltnila Scila ali bi jih ljubko petje siren zvalo v smrt, če se ne bi [bila] morska zvezda, neminljiva Devica Marija, z najsilnejšo močjo uprla in izvlekla svoje, potem ko je bilo krmilo že zlomljeno in ladja poškodovana, oni pa brez vsakega človeškega načrta, ter jih po nebeškem povelju privedla v pristanišče notranjega miru.

In tako se, radujoč novih zmagoslavij, novih ugrabitev [osvoboditev] pogubljenih, novih pomnožitev ljudstev, veseli v Gospodu, a si, nezadovoljna z delnimi upleni in željna po človeškem rešenju, ko že dlje odbija zavistnega sovražnika, vedno znova pridobiva druge in nove plene. Z mogočno roko in iztegnjenim laktom¹⁹ vstopa v deželo tiranov, napada vsakršna oporišča demonov, pod njenimi nogami trepeta podzemlje in princ smrti beži zadet od velikanskega strahu. Končno bo, ko bo ona sama zapovedala, Behemot²⁰ z bolečino nazaj izvrgel plen, ki ga je bil shranil v trebuhu zla in ga z neskončno prevzetnostjo zadrževal. Vstajajo padli in vračajo se skesanci. Grešnik bo videl in se jezil.²¹ Njegova čeljust [hudičeva], ki jo je preluknjal kavelj Gospodovega križa, škripajoč s svojimi zobmi in ginjajoč vrača svobodne, ki jih je prej imela ujete. Po Materi so spravljeni s Sinom, po Devici z Bogom, povrnjeni so življenju, docela odtegnjeni smrti.

Hrepenenje grešnikov bo prešlo; hrepenenje blažene Marije pa se dovršuje, ko so dan za dnem uklenjenci potegnjeni iz

19 Ps 135(136),12 : »Z močno roko in z iztegnjenim laktom, ker na veke traja njegova dobrot.«

20 Job 40,10[15] : »Poglej Behemóta, ki sem ga naredil kakor tebe, hrani se s travo kakor govedo.«

21 Ps 111(112),10 : »Krivičnik to vidi in se huduje, škriplje z zobmi in gine, hrepenenje krivičnikov se izgubi.«

brezna bede in iz močvirnega blata, iz ječe greha in globočine krivice,²² da bi po daru odpuščanja vdihnili v vonjave večne svobode. Tako ona pridobiva razkropljene [otroke], nazaj kliče odpadle in izpeljuje one, ki so zapisani smrti ter ne preneha osvobajati teh, ki jih ugleda, gnane h kaznim.

Zaključek

V pričujočem prispevku smo predstavili svetega Amadeja Lozanskega ter njegove homilije. Pokazali smo na notranjo strukturo in urejenost ter obenem izpostavili njegov lahkotni slog pisanja, kar ga v sočasni literaturi napravlja za nekakšen *unicum*. Predstavili smo turbulentno obdobje latinskega meništvja in vznik novega cistercijanskega reda, ki je latinskemu svetu vtisnil neizbrisen civilizacijski pečat. Delovanje svetega Amadeja smo umestili v čas ponovnega krščanskega razcveta in njegove homilije kot prvovrstni cvet tega plodovitega obdobja razvoja krščanske Evrope.

Prihajamo do zaključka: še tako turbulentno obdobje v zgodovini sveta in Cerkve, kakršno sedanje gotovo je, ob radikalni predanosti božji volji, ki so jo skušali udejanjiti tudi prvi cistercijani in torej tudi sveti Amadej, mogoče svet spremeniti na bolje in kakor je božja volja. Delo svetega Amadeja je imelo velik vpliv na kasnejše meniške rodove, kar gotovo izvira iz njegove najbolj osebno živete svetosti, predanega študija svetopisemskih besedil, komentarjev in razprav cerkvenih očetov ter sočasne teološke literature, kar odražajo tudi prve sholastične prvine njegovih homilij. Obenem pa je

22 Ps 39(40),3 : »Potegnil me je iz pogubne jame, iz blatnega močvirja, moje noge postavil na skalo, utrdil moje korake.«

tako plemenito v svojem slogu uspel obdržati tisto največjo preprostost in tako ostati razumljiv tudi najpreprostejšim iskalcem Resnice.

Kratica

PL – *Patrologia Latina. Patrologiae Latinae cursus completus.*
Ur. Jean-Paul Migne. 1841–1865.

Reference

Beriou, Nicole; Morenzoni, Franco, ur. 2008. *Prédication et liturgie au moyen âge.* Turnhout: Brepols.

Berlière, Ursmer. 1924. *L'ordre monastique des origines au XIIe siècle.* Denée: Abbaye de Maredsous.

Bernardus. 1957–1977. *Sancti Bernardi Opera.* Zv. I–IX. Leclercq, Jean; Talbot, Charles; Rochais, Henri M., ur. Roma: Editiones Cistercienses.

Comte, Auguste–Pierre. 1877. *Vie de Saint Amédée, évêque de Lausanne.* Grenoble: Impr. de Baratier et Dardelet.

Dimier, Anselm. 1949. *Amédée de Lausanne: disciple de Saint Bernard.* Rives-en-Seine: Éditions de Fontenelle.

Gambero, Luigi. 2000. *Maria nel pensiero dei teologi latini medievali.* Cinisello Balsamo: San Paolo Edizioni.

Jacquemoud, Joseph. 1843. Description historique de l'abbaye royale d'Hautecombe: et des mausolées élevés dans son église aux princes de la maison royale de Savoie. Chambéry: Puthod & Perrin.

Leclercq, Jean. 1990. L'amour des lettres et le désir de Dieu. Paris: Les Éditions du CERF.

Nadrah, Anton; Vidmar, Luka; Ficko, Majda A.; Kukman, Jože; Mohar, Ivan; Petauer, Branko; Novak, Janez. 2013. Samostan Stična: domovanje patra Simona Ašiča. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Schubiger, Gian F.; Maret, Michael. 1999. Saints, martyrs et bienheureux en Suisse. Saint-Maurice: Éditions Saint-Augustin.

Sellner, Edward C. 2008. Finding the Monk Within: Great Monastic Values for Today. Mahwah: Paulist Press.

Spicq, Ceslas. 1944. Esquisse d'une histoire de l'exégèse latine au moyen âge. Bibliothèque thomiste 26: 59–67.